

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2025.2\(44\).354280](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2025.2(44).354280)

УДК 1(091):130.2:14

Віктор Левченко

ORCID: 0000-0002-3457-9677

БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТА СИМВОЛІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

У статті розглядаються особливості світогляду та інтелектуальної культури середньовічної Європи, а також їх роль у формуванні передумов розвитку європейської науки. Підкреслюється, що традиційне уявлення про Середньовіччя як про період інтелектуального застою між античністю та Новим часом є спрощеним і не відображає реальної складності культурних процесів цієї епохи. Сучасні дослідження доводять, що саме в середньовічній культурі сформувалися важливі світоглядні установки, які підготували ґрунт для становлення раціонального наукового мислення. Однією з таких установок стало переконання в тому, що світ має внутрішній порядок, створений божественним розумом, а отже може бути пізнаний людиною.

У статті аналізується теоцентричний характер середньовічного світогляду, у межах якого Бог розглядався як першопричина буття, джерело істини, порядку та гармонії. Особлива увага приділяється символічному сприйняттю реальності, властивому культурі того часу. Світ трактувався як система знаків і символів, через які людина могла досягти божественний задум. У цьому контексті розглядається роль сакральної арифметики, у якій числа мали не лише математичне, а й глибоке символічне значення, а також значення універсалій у середньовічному мисленні.

Окремо висвітлюється концепція потрійного членування буття («буття до речей», «у речах» і «після речей»), що дозволяла поєднати християнське вчення про створення світу з філософським поясненням його структури та пізнаваності.

Значну увагу приділено взаємодії античної філософської спадщини та християнської теології. Показано, що середньовічні мислителі активно використовували ідеї античних авторів, зокрема Платона й Арістотеля, інтерпретуючи їх у світлі християнського світогляду. Аналізується також роль авторитету традиції, який визначав інтелектуальне життя того часу, а також особливості середньовічної культури коментування та тлумачення текстів.

У підсумку робиться висновок, що середньовічна культура створила особливу інтелектуальну традицію, у якій поєднувалися віра, символічне мислення та раціональний аналіз. Саме ця взаємодія сприяла формуванню нових уявлень про світ і людину, збереженню та переосмисленню античної спадщини, а також підготовці передумов для подальшого розвитку європейської філософії та науки.

Ключові слова: середньовічна культура; середньовічний світогляд; стратегії інтерпретації; теоцентризм; символічне мислення; інтелектуальна традиція Середньовіччя; образотворче мистецтво

Середньовіччя; раціональність; сакральна арифметика; універсалії; антична спадщина; християнська філософія; розвиток європейської науки; середньовічна філософія.

Одним із важливих напрямів сучасних досліджень у галузі історії та філософії науки є твердження про те, що середньовічна культура і мислення відіграли значно більшу роль у формуванні основ європейської науки, ніж це тривалий час вважалося. Довгий час середньовіччя розглядали як період інтелектуального застою між античністю та Новим часом. Проте сучасні дослідники дедалі частіше підкреслюють, що саме в середньовічну епоху сформувалися важливі світоглядні та інтелектуальні передумови, без яких подальший розвиток наукового мислення був би неможливим (див.: [Marenbon 2012; Овре-Ассея та інш. 2009; Macdonald, Kretzmann 2005]). Виявилось, що у період середньовіччя поступово утверджувалося переконання, що світ має певний порядок і підпорядковується закономірностям, а отже може бути зрозумілий і досліджений людським розумом. Саме така віра у раціональну структуру світу згодом стала однією з фундаментальних основ новоєвропейської науки.

Середньовічна епоха характеризувалася особливою системою світоглядних уявлень, у центрі яких перебувала ідея Бога як абсолютного начала всього існуючого. Такий тип світогляду називають теоцентричним, адже саме Бог розглядався як головна причина буття світу, джерело істини, порядку, гармонії та сенсу людського життя. У свідомості людей того часу світ не обмежувався лише матеріальною реальністю, доступною чуттєвому сприйняттю. Він сприймався як складна і багаторівнева система символів, знаків і образів, у яких прихований глибокий духовний зміст. Кожне явище природи, кожен предмет або подія могли розглядатися як своєрідний знак, що вказує на вищу, божественну реальність. У цьому сенсі природа сприймалася як своєрідна «мова», через яку Бог відкриває людині свою волю та мудрість (див.: [Klima 2012]).

Важливе місце в культурі середньовіччя займала також так звана сакральна арифметика. Числа у середньовічному світогляді мали не лише математичне значення, а й глибокий символічний зміст. Вони розглядалися як носії певних духовних і космічних смислів. Наприклад, число три пов'язувалося з ідеєю Трійці, число сім символізувало повноту і завершеність, а число дванадцять асоціювалося з апостолами або з космічним порядком. Таке символічне тлумачення чисел було характерним не лише для богослов'я, а й для мистецтва, архітектури та літератури середньовіччя.

У межах цієї картини світу особливого значення набували загальні й універсальні сутності. Вважалося, що саме вони мають вищу цінність порівняно з окремими предметами чи індивідуальними явищами. Окремі речі сприймалися лише як прояви або відображення загальних принципів, закладених у самій структурі світобудови [Cameron 2012].

Тому мислення середньовічної людини було спрямоване не тільки на спостереження за конкретними явищами, а передусім на пошук їхнього глибшого змісту та місця в загальному божественному порядку. Філософи і богослови намагалися зрозуміти, які універсальні закони і смисли стоять за видимою різноманітністю світу.

Особливим було й уявлення про простір. У середньовічному світогляді він не розглядався як однорідний або нейтральний. Навпаки, простір сприймався як ієрархічно організований і якісно неоднорідний. Він поділявся на сакральний і профанний. Сакральний простір був пов'язаний із божественною присутністю і духовним життям. До нього належали церкви, монастирі, місця паломництва, святині та інші простори, де, за уявленнями людей, особливо відчувалася присутність Бога. Профанний простір, навпаки, охоплював повсякденне життя людини, її побут, працю та соціальні відносини. Проте навіть у цьому звичайному просторі люди намагалися побачити відображення божественного порядку.

Таке уявлення про світ формувало особливий тип мислення, у якому релігійні, символічні та раціональні елементи були тісно переплетені. Середньовічна людина прагнула зрозуміти світ як гармонійну систему, створену божественним розумом. Саме тому пізнання природи та пошук істини поступово почали розглядатися не лише як практична діяльність, а й як духовне завдання. У цьому сенсі середньовічна раціональність стала важливим етапом у формуванні тієї інтелектуальної традиції, яка пізніше привела до виникнення сучасної науки.

Однією з важливих філософських схем, за допомогою яких середньовічні мислителі намагалися пояснити будову реальності, була модель потрійного членування буття. Вона передбачала існування трьох взаємопов'язаних рівнів: «буття до речей» (*ante res*), «буття у речах» (*in res*) і «буття після речей» (*post res*). Ця концепція дозволяла поєднати релігійні уявлення про створення світу з філософським прагненням пояснити його внутрішню логіку та впорядкованість.

Найвищим і першопочатковим у цій системі вважалося «буття до речей». Воно означало існування божественного задуму ще до виникнення матеріального світу. Іншими словами, усі речі та явища спочатку існують у божественному розумі як певні ідеї або досконалі прообрази. Бог у такому розумінні постає як абсолютне джерело всього сущого – вічна, розумна і вольова істота, яка створює світ відповідно до власного мудрого плану. Таким чином, матеріальна реальність не виникає випадково або хаотично: вона є результатом свідомого божественного творіння, що має внутрішній порядок і сенс.

Другий рівень – «буття у речах» – означає присутність цього божественного задуму безпосередньо в самій природі. Усі речі та явища містять у собі певну форму або сутність, яка відображає первісну ідею, закладену Творцем. Це означає, що структура світу не є довільною: кожен елемент природи має своє місце і свою роль у загальному космічному

порядку. У цьому сенсі світ можна розглядати як своєрідне відображення божественної мудрості, де матеріальні форми є втіленням вищих духовних принципів.

Третій рівень – «буття після речей» – пов'язувався з діяльністю людського розуму. Йдеться про те, що людина, спостерігаючи за речами та явищами світу, здатна виділяти їхні загальні властивості, формувати поняття і створювати уявлення про їхню сутність. Таким чином, загальні ідеї існують не лише в божественному розумі або у самих речах, а й у людському мисленні. Завдяки цьому людина може осмислювати світ, відкривати його закономірності та поступово наближатися до розуміння порядку творіння.

Для середньовічної культури ця модель мала надзвичайно важливе значення, оскільки вона пояснювала не лише походження світу, а й можливість його пізнання. Якщо світ створений Богом відповідно до певного розумного плану, то він не може бути хаотичним або безладним. Навпаки, у ньому повинні існувати закономірності, які піддаються осмисленню. Отже, пізнання природи не суперечить релігійній вірі, а навпаки – підтверджує мудрість Творця.

Особливу роль у цьому світогляді відіграло переконання, що людина створена «за образом і подобою Бога». Ця ідея означала, що людський розум певною мірою подібний до розуму Бога. Саме тому людина здатна мислити, встановлювати логічні зв'язки, розуміти закономірності світу та прагнути до істини. Завдяки цій подібності між божественним і людським розумом виникала впевненість у тому, що людина може зрозуміти структуру створеного світу.

Таким чином середньовічні мислителі намагалися подолати можливий розрив між природою та людським мисленням. Вони вважали, що природа і розум людини підкоряються тим самим логічним законам, які закладені Богом у саму структуру буття. Через це дослідження світу не розглядалося як загроза для віри. Навпаки, воно сприймалося як шлях до глибшого розуміння задуму Бога.

Саме тому природу часто уявляли як своєрідного посередника між Богом і людиною. У середньовічній культурі існувало популярне порівняння природи з «книгою», написаною Богом. Людина, спостерігаючи за явищами навколишнього світу, ніби читає цю книгу і поступово розкриває закладені в ній смисли. Вивчення природних процесів, законів руху, будови живих істот або космічного порядку сприймалося не лише як практична діяльність, а й як духовне завдання.

Отже, пізнання світу у середньовічному світогляді мало подвійний характер. З одного боку, воно сприяло розвитку знань про природу, а з іншого – допомагало людині наблизитися до розуміння божественної мудрості. Саме тому дослідження природи розглядалося як важлива частина духовного життя, адже через нього людина могла відкрити гармонію створеного світу і побачити відображення божественного порядку у всьому існуючому.

У середньовічній культурі поступово сформувався особливий підхід до знання і діяльності людини, який суттєво відрізнявся від античних уявлень [Marenbon 2012]. У давньогрецькій філософії існувало чітке розмежування між різними видами знання. Теоретичне знання, яке називали епістеме, було спрямоване на пізнання сутності речей, їхніх причин і загальних закономірностей. Воно вважалося найвищою формою пізнання, оскільки давало можливість зрозуміти істину про світ. Натомість техне – ремесло або практична діяльність – сприймалося як уміння створювати або змінювати речі, тобто як сфера практичного досвіду. У межах античної традиції ці дві сфери чітко відрізнялися одна від одної: філософія і теоретичне мислення займали вищу позицію, тоді як ремесла та практичні навички вважалися менш значущими.

У середньовічну епоху таке різке протиставлення поступово втрачало свою силу. Мислителі того часу почали розглядати практичну діяльність людини не лише як спосіб створення корисних речей, а й як можливість глибше зрозуміти закони природи. Вважалося, що через ремесла, технічні винаходи та різні види практичних знань людина може поступово проникати у приховані закономірності світу. Оскільки світ сприймався як створений Богом і впорядкований божественною мудрістю, то будь-яке пізнання природи розглядалося як шлях до розуміння божественного задуму.

Подібні погляди почали формуватися вже на ранніх етапах середньовічної культури. Одним із мислителів, які висловлювали такі ідеї, був Кассіодор – філософ і вчений VI століття. Він вважав, що людина здатна відкривати приховані Богом таємниці світобудови не лише через роздуми і богословські міркування, а й через опанування так званих механічних мистецтв. На його думку, технічні знання і механіка мають особливу силу: вони дозволяють відтворювати дії природних сил, поєднувати різні стихії та створювати незвичайні явища.

Кассіодор описував приклади механічних пристроїв, які могли дивувати людей того часу. За допомогою різних механізмів можна було змусити нерухомі предмети рухатися, створювати звуки там, де панує тиша, або робити так, що неживі речі здавалися живими. Подібні технічні винаходи справляли на сучасників сильне враження і часто виглядали майже як чудо. Однак Кассіодор підкреслював, що в основі таких явищ лежить не магія, а знання природних закономірностей.

Саме тому він вважав, що механік або майстер-винахідник у певному сенсі стає «товаришем природи». Людина, яка створює механізми, не суперечить природі, а навпаки – допомагає розкрити її можливості. Використовуючи знання про властивості речей і сили природи, вона відкриває нові способи їх застосування. Таким чином практична діяльність починає розглядатися як важливий шлях до пізнання світу, а ремесло і техніка набувають не лише утилітарного, а й пізнавального значення.

Ідея того, що світ має раціональний і впорядкований характер, знаходила свій яскравий вираз не лише у філософських міркуваннях

середньовічних мислителів, але й у матеріальній культурі цієї епохи. Особливо наочно вона проявлялася в архітектурі середньовічних храмів і соборів. Будівництво таких величних споруд вимагало значних знань, точних розрахунків і ретельно продуманого поєднання різних архітектурних елементів. Майстри повинні були враховувати пропорції, рівновагу форм, особливості освітлення та конструкції будівлі, щоб створити гармонійний і стійкий простір.

Однак середньовічний собор розглядався не лише як функціональна або декоративна споруда. Для людей того часу він мав глибокий символічний зміст. Храм сприймався як своєрідна модель всесвіту, у якій відображається порядок, закладений Богом у світобудові. Архітектори прагнули створити таку структуру, де кожен елемент був би логічно пов'язаний з іншими частинами будівлі і водночас мав власну завершеність і значення. У результаті собор ставав гармонійною системою, де все підпорядковувалося єдиному задуму.

Така архітектурна гармонія символізувала космічний порядок. Вважалося, що всесвіт створений божественним розумом і тому має чітку, раціональну структуру. Відповідно і храм, присвячений Богові, повинен був відображати цей порядок у своїй матеріальній формі. Саме тому в середньовічній архітектурі велике значення надавалося пропорціям, симетрії, ритму та взаємозв'язку різних частин будівлі (див.: [Alexander 1993]).

Оскільки Бог у середньовічному світогляді розглядався як абсолютний розум і творець усього існуючого, то собор певною мірою сприймався як матеріальне втілення божественної мудрості та раціональності. Його структура повинна була відображати гармонію й логічну впорядкованість космосу (див.: [Rudolph 2016; Rudolph 2019]). У такій будівлі поєднувалися дві важливі якості: з одного боку – композиційна цілісність усього архітектурного ансамблю, а з іншого – самодостатність і завершеність окремих деталей.

Величні башти, стрімкі склепіння, складна система арок, барвисті вітражі та інші архітектурні елементи створювали єдину художню і символічну систему. Разом вони формували простір, який не лише вражав своєю красою та величиною, але й передавав ідею впорядкованого та гармонійного космосу. Саме тому середньовічні собори часто називають своєрідними «морфологічними центрами» середньовічного світу, адже вони були не тільки релігійними спорудами, а й культурними та духовними осередками суспільства.

У такому контексті формувався особливий ідеал світу, характерний для середньовічної свідомості. Реальність уявлялася як гармонійна ієрархія символів і форм, де кожен елемент займає своє визначене місце. Усі речі розглядалися як частини єдиного порядку, встановленого Богом. Середньовічна людина сприймала світ як систему досконалих і незмінних форм, які повторюються і відображають божественний задум.

Такий світ здавався завершеним і впорядкованим раз і назавжди. Він підпорядковувався вічним законам, що не залежать від часу і людської волі. Уявлялося, що цей космос спрямований до Бога як до своєї найвищої мети і водночас перебуває у стані духовної гармонії та стабільності. Саме тому середньовічна культура часто створювала образ реальності, яка ніби застигла у своїй досконалої, відображаючи незмінний божественний порядок.

Аналізуючи середньовічну культуру через її символічну мову та систему образів, можна краще зрозуміти особливості мислення людей цієї історичної епохи. Для середньовічної людини світ не був просто сукупністю матеріальних речей або природних явищ. Він сприймався як складна символічна система, в якій кожен предмет, подія або явище могли мати прихований духовний зміст. Саме тому мова культури, мистецтва, філософії та богослов'я була насичена символами, алегоріями та знаками, що відсилали до вищого, божественного порядку.

У такому світоглядному контексті особливим чином розумілося й саме мислення людини. Розум, який у середньовічній традиції позначався латинським словом *intellectus*, не розглядався як щось, що постійно змінюється, еволюціонує або створює принципово нові форми пізнання. Навпаки, вважалося, що розум діє в межах уже існуючих, усталених форм мислення. Ці форми сприймалися як стабільні та майже незмінні структури, які забезпечують правильне розуміння світу. Їх іноді описували як своєрідні «образи нерухомості», тобто стали схеми, через які людина може досягти реальність.

Такий підхід був тісно пов'язаний із загальним уявленням про впорядкованість і гармонію світобудови. Якщо світ створений Богом і відображає його мудрий задум, то основні принципи цього світу повинні бути постійними й незмінними. Тому й мислення людини, яке намагається зрозуміти цей світ, повинно спиратися на стабільні форми та правила. Звідси походить характерна для середньовічної культури повага до традиції, авторитету та усталених способів тлумачення знань.

Навіть тоді, коли певні традиції минулого втрачали своє значення або піддавалися переосмисленню, нові ідеї дуже швидко перетворювалися на нові норми та авторитети. Іншими словами, культурний розвиток все ж відбувався, однак він часто мав форму не радикальних змін, а поступового оновлення традиції. Нові концепції включалися до вже існуючої системи знань і з часом також починали сприйматися як усталені та авторитетні.

Таким чином, середньовічна культура поєднувала два, на перший погляд, суперечливі процеси: з одного боку, вона розвивалася і породжувала нові ідеї, а з іншого – зберігала сильну віру у сталість і незмінність істини. Ця віра значною мірою випливала із символічного розуміння реальності. Якщо світ розглядався як відображення божественного порядку, то вважалося, що його основні принципи існують незалежно від часу і людських змін.

Саме тому середньовічне мислення прагнуло не стільки створювати нові істини, скільки відкривати, пояснювати та осмислювати ті істини, які, на переконання людей того часу, вже були закладені Богом у самій структурі світу. У цьому полягала одна з найважливіших особливостей інтелектуальної культури Середньовіччя.

Середньовічний світогляд сформувався як складна система уявлень, у якій поєднувалися релігійна віра, символічне сприйняття світу та прагнення до логічного впорядкування знань. Люди тієї епохи розглядали світ насамперед крізь призму християнського віровчення, однак водночас намагалися зрозуміти його за допомогою розуму та раціонального мислення. У результаті виникла особлива інтелектуальна традиція, де віра і розум не протиставлялися, а взаємодоповнювали один одного. Саме така система поглядів поступово створила підґрунтя для подальшого розвитку європейської культури, філософії та науки.

Однією з важливих ідей середньовічного мислення було переконання в тому, що світ має внутрішній порядок і гармонійну структуру. Оскільки, за християнським ученням, світ створений Богом – істотою розумною і мудрою, – то й сама природа розглядалася як впорядкована і логічно організована система. Звідси виникала думка, що людина здатна пізнавати світ за допомогою розуму, адже людський розум також вважається даром Творця [Cameron 2012]. Таким чином, переконання у раціональності світобудови стало важливою передумовою розвитку наукового мислення в Європі.

У середньовічну епоху наукові уявлення та способи їхнього мовного вираження були тісно пов'язані з міфологічними, символічними й алегоричними формами мислення. Коли мислителі намагалися пояснити походження людини, природи чи всесвіту, вони часто використовували образні описи, символи та міфологічні сюжети. Такі форми викладу дозволяли передавати складні ідеї про будову світу, взаємодію духовного і матеріального та роль людини у космосі. Тому в середньовічних текстах можна зустріти поєднання філософських міркувань із символічними образами та алегоричними персонажами.

Це свідчить про те, що наука і філософія того часу ще не були відокремлені від релігійної традиції. Навпаки, вони розвивалися в її межах і спиралися на богословські уявлення про світ. Релігійні тексти, насамперед Біблія, відігравали роль головного джерела знань і орієнтира для мислителів. Саме через них люди намагалися зрозуміти сенс існування світу, природу людини та порядок космосу.

У такому світогляді світ сприймався як творіння Бога, наповнене прихованими смислами та символами. Кожне природне явище могло розглядатися не лише як фізичний процес, а й як знак або відображення божественного задуму (див.: [Cameron 2012]). Природа вважалася своєрідною книгою, у якій Бог залишив сліди своєї мудрості. Тому вивчення

природи мало не лише пізнавальне, а й духовне значення: досліджуючи світ, людина могла наблизитися до розуміння божественного порядку.

Таким чином, середньовічне мислення поєднувало символічне бачення реальності з прагненням до раціонального пояснення світу. Саме ця особлива взаємодія віри, символів і логічного аналізу стала важливим етапом у розвитку європейської інтелектуальної традиції та підготувала ґрунт для подальшого формування наукового світогляду Нового часу.

Попри те що середньовічна культура формувалася переважно в межах християнського світогляду, її представники не відмовлялися від інтелектуальної та культурної спадщини античного світу. Навпаки, багато середньовічних учених і філософів уважно вивчали праці давньогрецьких і римських мислителів та активно використовували їхні ідеї у своїх роздумах (див.: [Marenbon 2012]). Антична філософія, література, наукові знання і навіть художні образи залишалися важливою складовою інтелектуального життя середньовічної Європи.

Середньовічні автори намагалися поєднати античну філософську традицію з християнським віровченням. У їхніх працях можна побачити спробу узгодити раціональні ідеї античних мислителів із богословським розумінням світу. Саме тому твори давніх філософів часто використовувалися як інструмент для пояснення складних питань, пов'язаних із природою людини, будовою світу, походженням знання та місцем людини у всесвіті. Особливо великий вплив на середньовічну думку мали ідеї таких античних мислителів, як Платон і Арістотель. Їхні концепції використовувалися для формування філософських систем, які намагалися поєднати логічне мислення з християнською теологією.

Завдяки цьому антична спадщина не зникла після падіння античного світу, а продовжувала існувати і розвиватися в новому культурному середовищі. Середньовічні мислителі не просто повторювали давні ідеї, а інтерпретували їх у світлі нових духовних і релігійних уявлень. У результаті виникала своєрідна синтеза античної філософії та християнської теології, яка стала основою інтелектуального розвитку європейського Середньовіччя.

Яскравим символом такого ставлення до культурної традиції минулого став відомий афоризм Бернарда Шартрського, в якому він порівнював людей свого часу з карликами, що сидять на плечах велетнів. Цей образ мав глибокий символічний зміст. Він означав, що сучасні мислителі можуть бачити далі й розуміти більше не тому, що вони самі перевершують своїх попередників, а тому, що спираються на величезний інтелектуальний досвід і знання, накопичені попередніми поколіннями. Саме завдяки працям великих мислителів минулого нові покоління отримують можливість розширювати горизонти пізнання.

Таким чином, цей афоризм підкреслював ідею безперервності розвитку знання. Інтелектуальний прогрес розглядався не як повне заперечення попереднього досвіду, а як процес поступового накопичення і переосмислення знань. Кожне нове покоління мислителів використовує ідеї

своїх попередників, доповнює їх новими міркуваннями та розвиває у відповідності до потреб свого часу. Саме тому середньовічна культура, попри свою орієнтацію на традицію і авторитети, відіграла важливу роль у збереженні античної спадщини та підготувала ґрунт для подальшого розвитку європейської науки і філософії.

Цю світоглядну установку, характерну для середньовічної культури, можна чітко простежити у працях багатьох авторів того часу. Середньовічні мислителі часто зверталися до спадщини античності, використовуючи її образи, символи та філософські ідеї для пояснення християнського бачення світу. Одним із яскравих прикладів такого підходу є трактат з космографії Бернарда Сильвестра Турського, створений приблизно у XII столітті. У цьому творі автор активно використовує античні міфологічні образи та алегорії, поєднуючи їх із середньовічними філософськими й богословськими уявленнями.

Описуючи процес створення людини, Бернард Сильвестр подає його не просто як природний або біологічний процес, а як складну символічну драму. У його трактуванні світ постає як величезна сцена, на якій розгортається космічна дія. У цій символічній картині беруть участь різні алегоричні персонажі, які уособлюють фундаментальні сили та принципи світобудови. Серед них особливу роль відіграють такі постаті, як Натура, Нус і Ентелехія.

Нус у цьому контексті означає божественний розум або провидіння. Він символізує вищу мудрість, що керує всесвітом і визначає порядок розвитку всіх речей. Саме Нус спрямовує процес творення, надаючи йому гармонії та цілеспрямованості. Ентелехія, у свою чергу, виступає як світлова душа – принцип, який оживляє всесвіт і надає йому внутрішньої єдності. Завдяки їй космос постає не як хаотичне поєднання елементів, а як живий, організований і гармонійний організм.

Важливе місце у цій системі займає також Натура, тобто природа. У символічній моделі Бернарда Сильвестра вона виступає посередницею між божественним світом і матеріальною реальністю. Саме через природу божественний задум поступово втілюється у матеріальному всесвіті. Натура ніби передає волю Творця матеріальному світові, забезпечуючи гармонійний зв'язок між духовним і фізичним вимірами буття.

У такому алегоричному описі процес створення людини розглядається як подія космічного масштабу. Людина постає не просто як жива істота, а як своєрідний міст між різними рівнями світобудови. Вона поєднує у собі матеріальне і духовне, мікрокосм і макрокосм. Саме тому створення людини у творі Бернарда Сильвестра описується як результат складної взаємодії різних космічних сил і принципів.

Особливе значення в цій системі має образ Натури. У середньовічній філософській традиції природа часто розглядалася як сила, що реалізує божественний задум у видимому світі. Вважалося, що через природні процеси Бог розкриває свою мудрість, порядок і гармонію. Тому вивчення

природи мало не лише практичне або наукове значення, а й глибокий духовний зміст.

Середньовічні мислителі вважали, що людина, досліджуючи природні явища, може поступово наближатися до розуміння божественного порядку. Природа виступала своєрідною книгою, у якій закладені знаки та символи божественної мудрості. Вивчаючи її, людина могла проникати у таємниці світобудови, відкривати гармонію космосу і тим самим наближатися до пізнання самого Творця. Саме тому у середньовічній культурі дослідження природи часто поєднувалося з філософськими та богословськими роздумами про сенс існування світу і місце людини в ньому.

Середньовічна інтелектуальна культура формувалася в особливих умовах, коли велике значення надавалося духовній та культурній спадщині попередніх епох. Однією з найхарактерніших рис цієї традиції було те, що більшість філософських і наукових роздумів залишалися в межах античної та біблійної спадщини. Давні тексти – як твори античних філософів, так і Святе Письмо – вважалися головними джерелами істини та знання. Тому середньовічні мислителі рідко прагнули створювати абсолютно нові теорії або радикально змінювати усталені уявлення про світ. Натомість їхня діяльність була спрямована передусім на пояснення, коментування та систематизацію вже відомих і авторитетних знань.

Більшість інтелектуальних проблем формулювалася саме на основі цих авторитетних текстів. Філософи і богослови уважно вивчали праці античних мислителів, таких як Платон чи Арістотель, а також твори отців Церкви. Вони намагалися узгодити античну філософію з християнським віровченням і пояснити складні питання буття, природи людини та світобудови через призму вже існуючих авторитетних ідей. Таким чином, середньовічне мислення значною мірою будувалося на традиції тлумачення та коментування, а не на радикальному новаторстві.

Цю особливість дуже точно передає вислів філософа Гійома з Конша. Він зазначав, що мислителі його часу не створюють нових ідей, а лише передають, пояснюють і переосмислюють думки давніх авторів. За його словами, давні мислителі вважалися мудрішими за сучасників, тому саме їхні праці були головним джерелом істини. Такий підхід підкреслював глибоку повагу до традиції, яка була однією з основних рис середньовічної культури. Авторитет попередніх поколінь сприймався як надійний орієнтир у пошуку істини.

Разом із тим подібне ставлення до авторитетів іноді призводило до певних крайнощів. У середньовічному суспільстві авторитет античних і східних учених був настільки великим, що нові ідеї часто потребували підтвердження з боку давніх джерел. Через це деякі мислителі, висловлюючи власні міркування, намагалися пов'язати їх із іменами відомих філософів минулого. Такий підхід допомагав зробити нові думки більш переконливими та прийнятними для наукового і богословського середовища.

Прикладом цього може слугувати діяльність філософа і вченого Аделарда Батського. Він активно вивчав античну та арабську наукову традицію і був одним із тих мислителів, які сприяли поширенню нових знань у середньовічній Європі. Водночас іноді свої власні ідеї він подавав як запозичені у грецьких або арабських вчених. Таким чином, він ніби підкріплював свої міркування авторитетом давніх мислителів, що робило їх більш вагомими для сучасників.

Ця ситуація показує, наскільки великим був вплив традиції в середньовічній культурі. Нові ідеї не відкидалися повністю, але часто подавалися як продовження або пояснення давніх учень. Саме тому середньовічна наука і філософія розвивалися у формі діалогу з минулим, у якому авторитет античних і біблійних текстів залишався надзвичайно важливим. Такий підхід не тільки зберігав інтелектуальну спадщину попередніх епох, але й поступово підготовлював ґрунт для подальшого розвитку європейської науки та філософії.

У середньовічну епоху розвиток філософської думки супроводжувався створенням складних інтелектуальних систем, у яких поєднувалися елементи античної філософії, християнської теології та власні міркування мислителів того часу. Однак саме ця складність поступово приводила до усвідомлення важливої ідеї: людський розум має свої межі і не здатний повністю осягнути божественну мудрість. Багато середньовічних філософів і богословів наголошували, що між людським пізнанням і знанням Творця існує величезна різниця. Бог розглядався як абсолютне джерело істини, тоді як людина могла лише частково наблизитися до розуміння цієї істини (див.: [Macdonald, Kretzmann 2005]).

У порівнянні з досконалим божественним знанням людський розум здавався обмеженим, недосконалим і залежним від власного досвіду та умов існування. Саме тому деякі середньовічні мислителі почали поступово відходити від класичного аристотелівського ідеалу мислення, який вимагав суворої логічної послідовності та повної відсутності суперечностей. Вони усвідомлювали, що реальність, особливо духовна та божественна, є набагато складнішою, ніж будь-яка логічна схема, створена людиною.

Особливу роль у формуванні такого погляду відігравали священні тексти, насамперед Біблія, а також численні праці отців Церкви. У цих текстах часто можна було знайти висловлювання, які на перший погляд здавалися суперечливими або такими, що допускають різні тлумачення. Проте середньовічні мислителі не завжди розглядали цю суперечливість як недолік чи проблему. Навпаки, вони бачили в ній важливу особливість священного слова. Багатозначність тексту вважалася своєрідним знаком його глибини та духовного багатства [Cameron 2012].

Згідно з таким підходом, різні значення одного й того самого тексту могли не заперечувати одне одного, а взаємно доповнюватися. Кожне тлумачення відкривало новий аспект божественної істини і допомагало глибше зрозуміти духовну реальність. Таким чином, процес пізнання

розглядався не як пошук єдиної й остаточної відповіді, а як поступове наближення до істини через роздуми, дискусії та інтерпретації.

З часом у середньовічній культурі утвердилася думка про те, що духовний досвід людини безпосередньо впливає на її здатність мислити і розуміти істину. Людина, яка має глибший духовний досвід, може бачити у священному тексті більше смислів, ніж та, чий духовний розвиток є менш глибоким. Тому різні люди можуть по-різному сприймати одні й ті самі слова, і це не обов'язково означає, що хтось із них помиляється.

У цьому контексті різноманітність тлумачень почала розглядатися не як ознака хаосу або непорозуміння, а як свідчення багатства і глибини священного змісту. Священні тексти сприймалися як джерело безмежної мудрості, яке може відкривати нові смисли залежно від духовного стану людини та її здатності до розуміння. Саме таке ставлення до тексту стало важливою рисою середньовічної інтелектуальної культури і сприяло розвитку традиції багаторівневого тлумачення, що відіграло значну роль у формуванні європейської філософської та богословської думки.

Цю ідею багатозначності та глибини священного тексту дуже яскраво висловив видатний християнський мислитель Аврелій Августин у своїй знаменитій праці «Сповідь» [Святий Августин 1999]. У цьому творі він не лише описує власний духовний шлях і становлення віри, але й розмірковує над природою істини, значенням Святого Письма та можливостями людського пізнання. Августин звертає увагу на те, що тексти Біблії мають надзвичайно глибокий і багатий зміст, який не може бути вичерпаний одним-єдиним тлумаченням.

Мислитель підкреслював, що люди, читаючи священні тексти, можуть знаходити в них різні смисли й інтерпретації. Якщо ці значення не суперечать істині та основним принципам християнської віри, то немає підстав вважати, що лише одне з них є правильним, а всі інші – помилковими. Навпаки, Августин допускав можливість того, що автор священного тексту міг вкладати у свої слова кілька змістових рівнів одночасно [Matthews 2005: 73–75]. У такому випадку різні тлумачення не суперечать одне одному, а радше доповнюють і розширюють розуміння божественного одкровення.

Таким чином, Августин фактично захищав ідею багатозначності священного тексту та підкреслював його відкритість для різних інтерпретацій. Він вважав, що глибина Божого слова настільки велика, що кожна людина, залежно від свого духовного досвіду, знань і рівня внутрішнього розвитку, може відкривати у ньому нові смисли. З цієї точки зору процес читання і тлумачення Біблії стає не просто інтелектуальною діяльністю, а важливим духовним шляхом, який допомагає людині поступово наближатися до розуміння Бога та істини.

Саме на основі таких поглядів поступово сформувалася середньовічна герменевтика – спеціальна галузь знань, що займалася тлумаченням священних і авторитетних текстів. У середньовічній культурі вважалося, що біблійні тексти мають кілька рівнів значення, і кожен із них відкриває новий

аспект духовної істини. Такий підхід дозволяв поєднати буквальне розуміння тексту з його символічним, моральним і духовним змістом.

Традиційно середньовічні богослови виділяли чотири основні рівні інтерпретації Святого Письма. Перший рівень – буквальний або історичний. Він передає прямий зміст тексту, описує події, факти та історичні обставини, про які йдеться у Святому Письмі. Саме цей рівень становить основу для подальших тлумачень, оскільки без розуміння прямого змісту неможливо перейти до глибших духовних значень.

Другий рівень – алегоричний. На цьому рівні події та образи, описані в Біблії, розглядаються як символи певних духовних істин. Наприклад, історичні події Старого Заповіту можуть тлумачитися як передвістя подій Нового Заповіту або як символи спасіння людства. Завдяки такому підходу біблійний текст набуває більш універсального і філософського значення.

Третій рівень інтерпретації – моральний або тропологічний. Він пов'язаний із практичним життям людини. На цьому рівні біблійні тексти пояснюють, яким повинно бути моральне життя людини, які чесноти вона повинна розвивати і яких вчинків уникати. Таким чином Святе Письмо виступає не лише джерелом знань, але й дороговказом для правильного способу життя.

Четвертий рівень – анагогічний, тобто найвищий духовний рівень тлумачення. Він спрямовує думку людини до вищих духовних істин, до розуміння вічності, спасіння і пізнання Бога. На цьому рівні біблійні тексти розглядаються як вказівка на майбутнє життя, небесну реальність і остату чну мету людського існування.

Таким чином, багаторівневе тлумачення текстів стало важливою особливістю середньовічної інтелектуальної культури. Воно дозволяло поєднувати історичне, символічне, моральне та духовне розуміння тексту і відкривало перед мислителями широкі можливості для філософського та богословського осмислення світу. Саме завдяки такому підходу середньовічна герменевтика стала одним із ключових інструментів розвитку філософії, теології та культури Середньовіччя.

У такому складному та насиченому інтелектуальному середовищі середньовічної культури сформувалися нові підходи до осмислення текстів, авторитетів і самого процесу пізнання. Одним із найяскравіших проявів цієї інтелектуальної традиції стала знаменита праця П'єра Абеляра – «Так і Ні». Цей твір став своєрідним символом середньовічної схоластичної методології та показав, яким чином мислителі того часу прагнули поєднати повагу до авторитетів із раціональним аналізом.

У своїй праці Абеляр зібрав велику кількість висловлювань християнських богословів і церковних авторитетів, присвячених одним і тим самим теологічним і філософським питанням. Однак ці висловлювання нерідко суперечили одне одному. На перший погляд така структура твору могла здатися хаотичною або навіть проблематичною, адже автор навмисно не пропонував готових відповідей чи остаточного вирішення поставлених

питань. Проте справжній задум Абеяра полягав не в створенні плутанини, а в тому, щоб продемонструвати важливість критичного мислення і раціонального дослідження. Він прагнув показати, що суперечності між авторитетами не обов'язково означають помилку, а можуть бути стимулом до більш глибокого аналізу, який дозволяє поступово наблизитися до істини.

Метод, який отримав назву «так і ні» (лат. *sic et non*), став важливим інструментом розвитку середньовічної науки і філософії. Його сутність полягала в зіставленні різних думок, аргументів і авторитетних тверджень з метою виявлення прихованих смислів та уточнення понять. Такий підхід змушував мислителів не просто механічно приймати авторитетні висловлювання, а уважно їх досліджувати, аналізувати контекст, ставити уточнювальні запитання та логічно зіставляти різні позиції.

Особливо важливою рисою цього методу було те, що він сприяв формуванню культури дискусії та аргументації. Учні та вчені в університетах і школах вчилися аналізувати тексти, виявляти суперечності, шукати їх пояснення і пропонувати власні інтерпретації. У такий спосіб поступово формувалася раціональний стиль мислення, який у майбутньому став однією з основ європейської наукової традиції.

Крім того, метод Абеяра допомагав усвідомити багатозначність і складність реальності [Tweedale 2005]. Розглядаючи одну й ту саму проблему з різних точок зору, середньовічні мислителі приходили до розуміння того, що світ не можна пояснити за допомогою лише одного простого твердження. Навпаки, істина часто розкривається поступово, через зіставлення різних інтерпретацій і поглядів.

Таким чином, підхід Абеяра сприяв формуванню більш глибокого і багатовимірного уявлення про світ (його самооцінку власного внеску в пізнання Бога та буття див.: [Святий Августин 1999]). У межах такого підходу різні смисли та інтерпретації не знищували один одного, а могли взаємодоповнюватися, створюючи складну, але цілісну систему знання. Саме тому метод «так і ні» став одним із важливих кроків у розвитку середньовічної інтелектуальної культури та підготував ґрунт для подальшого розвитку логічного аналізу, університетської науки і європейської філософської традиції.

Таким чином, середньовічна інтелектуальна культура поєднувала в собі кілька важливих рис: глибоку повагу до традиції, символічне бачення світу, прагнення до глумачення текстів і пошук гармонії між вірою та розумом. Мислителі цієї епохи розглядали світ як багатшарову реальність, у якій кожне явище має кілька рівнів значення. Саме такий підхід допомагав створювати цілісну картину всесвіту і демонстрував силу людського мислення у прагненні зрозуміти божественний порядок світу.

Допустимість різних глумачень текстів у середньовічній культурі пояснювалася не лише особливостями богословської традиції або символічним характером мислення, але також реальною мовною ситуацією, що склалася в інтелектуальному житті того часу. Середньовічна культура

фактично існувала в умовах своєрідної двомовності. З одного боку, основною мовою науки, освіти, філософії та богослов'я була латина. Саме латинською мовою створювалися наукові трактати, богословські коментарі, філософські праці та юридичні тексти. Вона також використовувалася в університетах під час викладання та наукових дискусій. Завдяки цьому латина виконувала роль універсального інструменту інтелектуального спілкування, який дозволяв ученим із різних регіонів Європи обмінюватися знаннями, вести наукові суперечки та поширювати свої ідеї.

Однак водночас латина для більшості мислителів не була рідною мовою. У повсякденному житті люди користувалися різними народними мовами – французькою, італійською, німецькою, англійською та іншими місцевими діалектами. Тому латина залишалася передусім мовою освіти, книжної культури та інтелектуальної діяльності. Через це виникала певна дистанція між внутрішнім мисленням людини та мовою, якою вона змушена була формулювати свої думки. Ідеї, що виникали у свідомості, часто було складно передати латинською мовою з повною точністю. Мислителі нерідко змушені були користуватися складними формулюваннями, символічними образами, метафорами та алегоріями, щоб передати глибокі та складні філософські чи богословські смисли.

Така мовна ситуація сприяла тому, що одні й ті самі тексти могли сприйматися і тлумачитися по-різному. Неточність або приблизність мовного вираження відкривала можливість для різних інтерпретацій. Тому середньовічні мислителі, розмірковуючи над співвідношенням мислення, мови та реальності, усвідомлювали обмеженість мовних засобів. Вони розуміли, що будь-яка думка, висловлена словами, не може повністю передати весь зміст людського мислення або глибину божественної істини. У зв'язку з цим у середньовічній філософії виникали різні концепції та теоретичні моделі, покликані пояснити цю епістемологічну проблему – тобто проблему співвідношення знання, мовного вираження та реальної дійсності. Такі підходи допомагали пояснити, чому священні та філософські тексти можуть мати кілька смислових рівнів і чому різні тлумачення не обов'язково суперечать одне одному.

Наприкінці середньовічної епохи в інтелектуальному житті Європи почали відбуватися суттєві зміни. Поступово зростав інтерес до емпіричного пізнання, тобто до знання, яке ґрунтується не лише на логічних міркуваннях або авторитеті текстів, а й на спостереженні, досвіді та дослідженні природних явищ. Учені дедалі більше звертали увагу на реальні процеси в природі, намагалися описувати їх, аналізувати та знаходити закономірності, що лежать в їх основі. У зв'язку з цим поступово зменшувався вплив складних метафізичних систем, які раніше займали центральне місце у філософських і богословських роздумах.

Ці зміни частково були пов'язані з внутрішніми потребами самої теології. Богослови прагнули захистити християнське вчення від тих філософських систем, які могли вступати у суперечність зі змістом Святого

Письма. Тому деякі з них надавали перевагу більш обережному та практичному підходу до пізнання світу. Такий підхід спирався на досвід, спостереження та аналіз конкретних фактів, що дозволяло уникати надто сміливих метафізичних побудов, здатних викликати богословські суперечки.

Особливо помітно емпірична тенденція проявилася в діяльності мислителів так званої Оксфордської школи. Представники цього інтелектуального напрямку прагнули поєднати богословські уявлення з дослідженням природи. Вони активно використовували спостереження, математичні розрахунки та логічний аналіз для пояснення природних явищ. При цьому їхні праці зберігали характерні риси середньовічної культури – символізм, алегоричність та прагнення побачити у природі прояв божественного порядку. Таким чином дослідження природи не суперечило релігійному світогляду, а, навпаки, розглядалося як один зі способів пізнання гармонії створеного світу.

Паралельно з розвитком емпіричних досліджень у середньовічній схоластиці активно розвивалися логіка та логічна семантика. Філософи дедалі більше цікавилися не лише змістом знання, а й формою мислення. Вони аналізували правила побудови міркувань, структуру логічних доведень і значення слів, що використовуються у філософських і богословських текстах (див.: [Самсон 2012]). У результаті мислення почало розглядатися як окремий предмет дослідження. Логічні структури поступово почали розуміти як формальні системи, що мають власні правила функціонування. Це означало, що логіка може досліджуватися незалежно від конкретних уявлень про будову світу. Таким чином мислення поступово звільнялося від повної залежності від онтології – тобто від філософських уявлень про структуру буття.

Такий підхід означав певний відхід від традиційних теологічних уявлень, що домінували в попередні століття. Раніше вважалося, що природа створена Богом відповідно до логічних законів божественного розуму. Згідно з цією ідеєю, світ виник через божественне Слово, а тому логічні закони мислення безпосередньо відображають структуру реальності. Логіка розглядалася як необхідна й достатня умова існування світу та його пізнаваності.

Проте поступово мислителі почали усвідомлювати, що закони мислення і структура реального світу не завжди повністю збігаються. Це відкривало нові можливості для дослідження природи та розвитку наукового знання. Вчені дедалі більше зверталися до спостереження, досвіду та аналізу фактів. Саме ці інтелектуальні зміни, що відбувалися наприкінці Середньовіччя, стали важливою передумовою формування нового типу наукового мислення, який згодом розвинувся в епоху Відродження та Нового часу.

Список використаної літератури

- Абеляр, П. (2004) *Історія моїх страждань*, Львів, Літопис, 136 с.
- Овре-Ассея, К., Берне Х., Кассен Б. та інші. (2009) *Перекладати, у: Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей*, т. 1, К., Дух і літера, сс. 254–271.
- Святий Августин (1999) *Сповідь*, перекл. з латини Юрія Мушака, видання третє, К., Основи, 319 с.
- Alexander, J. J. G. (1993) *Iconography and Ideology: Uncovering Social Meanings in Western Medieval Christian Art*, in: *Studies in Iconography*, 15, pp. 1–44.
- Cameron, M. (2012) *Meaning: Foundational and Semantic Theories*, in: *The Oxford handbook of medieval philosophy*, ed. John Marenbon, Oxford, NY, Oxford University Press, pp. 342–362.
- Klima, G. (2012) *Being*, in: *The Oxford handbook of medieval philosophy*, ed. John Marenbon, Oxford, NY, Oxford University Press, pp. 403–420.
- Macdonald, S., Kretzmann, N. (2005) *Medieval philosophy*, in: *The shorter Routledge encyclopedia of philosophy*, London, NY, Routledge, pp. 647–653.
- Marenbon, J. (2012) *The late ancient background to medieval philosophy*, in: *The Oxford handbook of medieval philosophy*, ed. John Marenbon, Oxford, NY, Oxford University Press, pp. 17–28.
- Matthews, G. S. (2005) *Augustine*, in: *The shorter Routledge encyclopedia of philosophy*, London, NY, Routledge, pp. 73–75.
- Rudolph, C. (2016) *The Architectural Metaphor in Western Medieval Artistic Culture: From the Cornerstone to The Mystic Ark*, in Eltin, R. A. et al. (eds) *The Cambridge guide to the architecture of Christianity*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 380–390.
- Rudolph, C. (2019) *Medieval Architectural Theory, the Sacred Economy, and the Public Presentation of Monastic Architecture: The Classic Cistercian Plan*, in: *Journal of the Society of Architectural Historians*, 78, pp. 259–275.
- Tweedale, M. M. (2005) *Abelard*, in: *The short-r Routledge encyclopedia of philosophy*, London, NY, Routledge, pp. 1–2.

Viktor Levchenko

MULTIPLICITY OF INTERPRETATION AND SYMBOLIC THINKING

AS ELEMENTS OF THE INTELLECTUAL CULTURE OF THE MIDDLE AGES

The article examines the peculiarities of the worldview and intellectual culture of medieval Europe and their role in shaping the prerequisites for the development of European science. It is emphasized that the traditional perception of the Middle Ages as a period of intellectual stagnation between Antiquity and the Modern era is overly simplified and does not reflect the real complexity of the cultural processes of this epoch. Contemporary research demonstrates that it was precisely within medieval culture that important worldview attitudes emerged, preparing the ground for the formation of rational scientific thinking. One of these attitudes was

the belief that the world possesses an internal order created by the divine intellect and therefore can be comprehended by human beings.

The article analyzes the theocentric character of the medieval worldview, within which God was regarded as the first cause of existence and the ultimate source of truth, order, and harmony. Particular attention is paid to the symbolic perception of reality characteristic of the culture of that time. The world was interpreted as a system of signs and symbols through which humans could understand the divine plan. In this context, the role of sacred arithmetic is considered, where numbers possessed not only mathematical meaning but also deep symbolic significance, as well as the importance of universals in medieval thinking.

Special attention is given to the concept of the triple division of being (“before things”, “in things,” and “after things”), which made it possible to combine the Christian doctrine of the creation of the world with a philosophical explanation of its structure and intelligibility. The article also demonstrates how medieval culture formed the idea of nature as a kind of “book” containing the signs of divine wisdom, the study of which was regarded not only as a practical activity but also as a spiritual path to the knowledge of truth.

Considerable attention is devoted to the interaction between the philosophical heritage of Antiquity and Christian theology. It is shown that medieval thinkers actively employed the ideas of ancient authors, particularly Plato and Aristotle, interpreting them in the light of the Christian worldview. The article also analyzes the role of the authority of tradition, which largely determined the intellectual life of the period, as well as the distinctive features of the medieval culture of commentary and interpretation of texts.

Another aspect of the study concerns attitudes toward practical knowledge and crafts. It is shown that during the medieval period the opposition between theoretical knowledge and practical activity, characteristic of the ancient tradition, gradually weakened. Practical arts, technology, and mechanics began to be viewed as important means of understanding the laws of nature.

The article concludes that medieval culture created a distinctive intellectual tradition in which faith, symbolic thinking, and rational analysis were closely interconnected. This interaction contributed to the formation of new ideas about the world and humanity, the preservation and reinterpretation of the ancient heritage, and the preparation of the foundations for the further development of European philosophy and science.

Keywords: *medieval culture; medieval worldview; strategies of interpretation; theocentrism; symbolic thinking; medieval intellectual tradition; medieval art; rationality; sacred arithmetic; universals; nature as the “Book of God”; knowledge of nature; interaction of faith and reason; ancient heritage; Christian philosophy; development of European science; medieval philosophy.*

References

- Abeliar, P. (2004) *Istoriia moikh strazhdan* [The History of My Calamities], Lviv, Litopys, 136 p.
- Ovre-Asseia, K., Berne Kh., Kassen B. ta insh. (2009) *Perekladaty* [Translating], in: *Yevropeiskyi slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei*, t. 1, K., Dukh i litera, pp. 254–271.
- Sviaty Avhustyn (1999) *Spovid* [Confession], perekl. z latyny Yuriiia Mushaka, vydannia tretie, K., Osnovy, 319 p.
- Alexander, J. J. G. (1993) *Iconography and Ideology: Uncovering Social Meanings in Western Medieval Christian Art*, in: *Studies in Iconography*, 15, pp. 1–44.
- Cameron, M. (2012) *Meaning: Foundational and Semantic Theories*, in: *The Oxford handbook of medieval philosophy*, ed. John Marenbon, Oxford, NY, Oxford University Press, pp. 342–362.
- Klima, G. (2012) *Being*, in: *The Oxford handbook of medieval philosophy*, ed. John Marenbon, Oxford, NY, Oxford University Press, pp. 403–420.
- Macdonald, S., Kretzmann, N. (2005) *Medieval philosophy*, in: *The shorter Routledge encyclopedia of philosophy*, London, NY, Routledge, pp. 647–653.
- Marenbon, J. (2012) *The late ancient background to medieval philosophy*, in: *The Oxford handbook of medieval philosophy*, ed. John Marenbon, Oxford, NY, Oxford University Press, pp. 17–28.
- Matthews, G. S. (2005) *Augustine*, in: *The shorter Routledge encyclopedia of philosophy*, London, NY, Routledge, pp. 73–75.
- Rudolph, C. (2016) *The Architectural Metaphor in Western Medieval Artistic Culture: From the Cornerstone to The Mystic Ark*, in Eltin, R. A. et al. (eds) *The Cambridge guide to the architecture of Christianity*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 380–390.
- Rudolph, C. (2019) *Medieval Architectural Theory, the Sacred Economy, and the Public Presentation of Monastic Architecture: The Classic Cistercian Plan*, in: *Journal of the Society of Architectural Historians*, 78, pp. 259–275.
- Tweedale, M. M. (2005) *Abelard*, in: *The shorter Routledge encyclopedia of philosophy*, London, NY, Routledge, pp. 1–2.

Стаття надійшла до редакції 17.07.2025

Стаття прийнята 17.08.2025